

Proloog

*Ik zal hen ook in Mijn huis en binnen Mijn muren
een plaats en een naam geven, beter dan der zonen
en dan der dochteren; een eeuwigen naam zal Ik een
ieder van hen geven, die niet uitgeroeid zal worden.
(Jesaja, 56:5)*

Op 29 maart 1984 staat buiten het gebouw van Yad Vashem in Jeruzalem een groepje mensen op het punt een olijfbom te planten voor de zestigjarige Mathilda Bonnist-Smith. Yad Vashem, opgericht op 19 augustus 1953, bestaat uit een herdenkingsruimte, een museum, een 'Hal van de Namen', een archief, een bibliotheek, het 'Dal van de Verwoeste Gemeenschappen' (de plaatsnamen waar Joodse gemeenschappen geheel of gedeeltelijk zijn verdwenen) en de 'Tuin der Rechtvaardigen' (een park gewijd aan de

mensen die een onderscheiding van Yad Vashem hebben ontvangen). ‘Rechtvaardige onder de Volkeren’ (*Chassid Umot ha-Olam*) is een eretitel uit de Talmoed die door Israël wordt gegeven aan *gojim* (niet-Joden) die Joden ten tijde van de Holocaust hebben helpen onderduiken, ontkomen en overleven.

Zo iemand was Mathilda Bonnist-Smith, bij ons bekend als Til. Voor en in de oorlog was zij secretaresse in het textielbedrijf van Hans Hoek, mijn Joodse opa in Amsterdam-Zuid. In augustus 1942, na de uitgebreide zomerrazzia's, gaf hij Til een volmacht om namens hem zaken te behartigen die met het bedrijf verband hielden. Kort daarna, toen de situatie voor Joden steeds nijpender werd, besloten mijn opa, oma, tante, oom en mijn vader op verschillende plaatsen onder te duiken. Til woonde nog bij haar ouders thuis. Zij wist waar mijn familie ondergedoken zat en stemde ermee in om als tussenpersoon op te treden. Zo werd ze de spil van het gezin. Ze zorgde er onder meer voor dat mijn opa en oma, mijn vader en zijn broer en zus een schuilplaats hadden. Elke keer dat een van hen gedwongen was te ‘verhuizen’ naar een nieuw onderduikadres, verborg de familie Smith hen tijdelijk in hun huis totdat er een (al dan niet tijdelijk) alternatief adres voor hen was gevonden.

Til beschouwde het als haar menselijke plicht anderen te helpen en vroeg nooit om enige vergoeding voor haar dapperheid. Zij deed niet alleen pogingen om mijn familie van de gaskamers te redden, ook andere Joden konden op haar hulp rekenen. Van het gezin van mijn vader heeft alleen mijn vader de oorlog overleefd. De rest van de familieleden

werd opgepakt, vergast of gefusilleerd door de nazi's.

In het voorjaar van 1984 werd Mathilda Bonnist-Smith daarom door Yad Vashem erkend als 'Rechtvaardige onder de Volkeren'. De eretitel was aangevraagd door een vriendin van Til, Jonah Goren. Jonah overleefde Theresienstadt en emigreerde na de oorlog naar Israël. Ze was goed op de hoogte van de hulp die Til had geboden aan onze familie, de familie Hoek. Bij de plechtigheid waren aanwezig mijn vader Rits Hoek, zijn tante Mieke, meneer en mevrouw Ensel, Jonah Goren en uiteraard Til zelf. Els, de dochter van Mathilde, en een vriendin van Til, Doortje van Praag, maakten het groepje compleet. Ernst Bonnist, de Joodse onderduiker met wie Til na de oorlog was getrouwd, leefde helaas niet meer. Mijn moeder was er ook niet bij; mijn vader vond het niet nodig dat ze meeging.

Til was die dag niet de eerste en ook niet de laatste die de Joodse eretitel zou ontvangen. Verschillende groepjes stonden buiten te wachten. Om beurten werden ze voor een korte ceremonie begeleid naar de Hal der Herinnering. Daar kreeg Til een toorts aangereikt, waarmee ze een eeuwigdurende vlam ontstak. Vervolgens klonk het Hebreeuwse *Kaddish* (het gebed voor de doden) voor de omgekomen Joodse slachtoffers, en kreeg Til een medaille in een olijfhouten kistje. Daarna betrad het groepje de Tuin der Rechtvaardigen. Op de toegewezen plek goot Til water in het gat dat mijn vader gegraven had. Hierin plantte ze de jonge olijfboom, met ernaast een plaquette met Tils naam erop. Toen brak mijn vader in tranen uit, zo hoorden we later van tante Mieke. Zijn verdriet had hij al die tijd

opgekropt. Daarna ging het deksel er weer op. Eenmaal terug in Nederland zou hij zijn emoties nooit meer tonen.

In 1984 ben ik drieëndertig jaar. Op dat moment wist ik niet dat mijn vader met Til naar Yad Vashem was gegaan. Dat hoorde ik pas veel later. Bij ons thuis werd nooit over de oorlog gesproken; deze beladen periode was wel altijd aanwezig maar alleen onderhuids. Wat ons wel opviel was dat onze vader perfectionistisch was op het dwangmatige af. Alles in en om het huis had z'n eigen plek. Vele jaren later, toen ik hulp zocht voor mijn eigen pijn, begreep ik dat mensen als mijn vader alle materiële zaken een vaste plek willen geven. Pas toen ik over de oorlog ben gaan lezen en meer te weten kwam over zijn familie en de manier waarop hijzelf de oorlog heeft overleefd, kon ik dat gedrag verklaren. Voor hem was zijn dwangmatigheid niet minder dan van levensbelang: je moest voorbereid zijn om direct te kunnen vluchten.

Ook is inmiddels bekend dat overlevenden vaak kampen met schuldgevoelens waardoor de ongemakken in het leven na de oorlog verbleken. Bij bezwaren of problemen zei mijn vader dan ook steevast: 'Als dat je grootste probleem is, dan gaat 't je goed.'

Uit respect voor mijn vader, die in 2014 is overleden, heb ik besloten om een boek over hem te schrijven. Niet alleen als monument voor hem maar ook voor mijn en zijn naaste familie: mijn grootouders Betty en Hans Hoek, overgrootmoeder Hendrina Aptroot, en voor mijn oom Justus en tante Rini. Zij werden allen vermoord in Nederland, Auschwitz of Sobibor.